

cursum suum, et determinationem actionis causæ secundæ, quia non est debitum super-venienti causæ, quod mutetur actio vel concursus, ut ipsa possit aliquid agere. Quare probabile est in eo casu posteriorem causam nihil effecturam, quia invenit factum quidquid posset facere.

32. At vero, si effectus ille esset intensibilis, et non esset productus secundum totam latitudinem talium causarum, tunc posterior causa efficeret intensionem ejus. Duobus autem modis id intelligi posset, primo, ut prima causa præcise perseveraret in priori actione, posterior vero adderet tot gradus qualitatis; et tunc utraque esset causa totalis alicujus partis (ut ita dicam) seu aliquorum graduum illius effectus; esset autem utraque causa partialis respectu totius effectus, partialitate, ut aiunt, non tantum ex parte causæ, sed etiam ex parte effectus. In quo dicendi modo solum est difficile, cum agentia illa sint similia et æqualia, ut supponimus, cur illa major intensio fiat a solo posteriori agente, cum illa actio majoris intensionis, perfectior aliquo modo videatur. Neque enim dici potest priorem causam et conservare totam actionem quam prius efficiebat, et juvare super-venientem causam ad intensionem talis effectus, quia per priorem actionem agebat quantum poterat; ergo non potest aliquid ultra agere, nisi aliquid de priori actione remittat. Et ideo probabile est in eo casu cessare priorem causam ab actione, quam totaliter exercebat, et conjungi posteriori, ut ambæ simul et conservent effectum, et intensiorem eum reddant. Atque hactenus de causis efficientibus.

Brevis resolutio de concursu plurium causarum finalium.

33. Ultimo facile ex dictis constat, quid dicendum sit de finalibus causis; in eis enim multo facilius est resolutio. Nam si sit sermo de fine intrinseco, ille non potest esse nisi unus respectu unius actionis, quia et una actio non potest habere nisi unum terminum totalem, et naturam intrinsecam et ex se semper tendit ad unum. At vero, si sit sermo de fine extrinseco, quem liberum operans suo arbitrio intendit, aut ille est proximus tantum seu particularis, aut est finis simpliciter ultimus et universalis. Quando est prioris modi, nihil repugnat dari plures causas finales et totales ejusdem actionis, ut experientia constat; nam potest quis facere eleemosynam,

tum ut satisfaciatur pro peccatis, tum etiam ut Deum honoret, et ut proximo subveniat, ita hæc omnia intendendo, ut propter singula habeat absolutam voluntatem faciendi illud opus. Et ratio est, quia quando finis est ita extrinsecus respectu actionis vel effectus, non addit illi intrinsecam entitatem aut modum realem, sed solum subordinationem ad extrinsecam intensionem, seu voluntatem agentis, et ideo nullum est inconveniens quod hoc modo procedat eadem actio a multis finibus totalibus. Verum est quod, si illi fines comparentur non ad actionem externam, sed ad internum actum voluntatis creatæ, sic non poterunt duo fines ejusdem rationis, id est, æque proximi, esse causæ totales ejusdem omnino actus, quia respectu actus interioris habent rationem objecti, si sint fines proximi; non potest autem unus et idem actus internus tendere in plura objecta totalia. Et ratio est, quia respectu interiorum actuum tales fines non sunt extrinseci, sed intrinseci, cum sint eorum propria ac formalia objecta; nos autem locuti sumus de finibus extrinsecis; de qua re videri possunt, quæ scripsimus in 4 tom. tertiæ partis, disp. 5, sect. 3. At vero, si fines sint ultimi simpliciter respectu operantis, non possunt esse plures totales respectu ejusdem, etiam ex intensione ipsius operantis, quia de ratione finis sic ultimi est, ut omnia referantur in ipsum, et ideo repugnat multiplicari, de qua re multa disputantur a Theologis, in 4. 2, q. 4, art. 5.

SECTIO VI.

Utrum eadem possit esse causa plurium effectuum, præsertim contrariorum.

1. *Ordo consecutionis inter hanc et præcedentem disputationem.*—Comparavimus plures causas ad unum effectum; nunc e converso comparamus unam causam ad plures effectus. Et quia in effectibus contrariis peculiaris est difficultas, de illis potissimum dicemus, et maxime quia Aristoteles tractando de causis peculiarem de hac re mentionem fecit, dicens posse idem esse causam contrariorum. Potest autem questio tractari de pluribus effectibus, vel simul, vel successive. Et quia in causa materiali, formali, et finali, res est facilis, de eis prius dicemus, postea de efficiente. Quanquam quod ad contrarios effectus pertinet, de omnibus possumus sine disputatione sumere, non posse unam causam simul causare effectus contrarios, quia

includunt repugnantiam, si sumantur respectu ejusdem, ut sumi debent; nam, si sumantur respectu diversorum, jam non sumuntur ut contraria. Quamvis enim sol eodem tempore exsiccet lutum, et liquefaciat ceram, non faciet proprie effectus contrarios.

Expeditur questio in formali causa.

2. His autem suppositis, de causa formali dicendum est, non posse unam causam, nisi unum effectum causare; unde a fortiori fit nunquam posse conferre effectus contrarios. Probatur, quia imprimis hæc causa non causat, nisi præbendo seipsam effectui; ipsa autem tantum est una entitas; ergo ex hac parte semper id, quod causat, et quod præbet effectum, est unum et idem. Rursus causa formalis causat effectum dando illi complementum in suo esse; ergo etiam ex hac parte una formalis causa semper causat unum tantum effectum. Potestque inductione confirmari, tam in qualibet causa individua et una numero, quam in ea quæ est una genere vel specie; nam illa semper constituit eundem numero effectum, hæc eundem specie vel genere.

3. Sed instari potest de anima rationali; in aliis enim, quæ a subjecto pendent, et ideo de subjecto in subjectum non mutantur, nulla est difficultas; anima vero rationalis eadem numero unitur paulatim diversæ materiæ; ergo jam habet varios effectus, vel quatenus conservat varias materias, vel quatenus cum eis componit diversa composita. Alia instantia esse potest, quod una forma secundum speciem dat effectui unitatem specificam et genericam, cum illa non participet genus illud, ut patet in eadem anima rationali, quæ dat homini esse animal, cum ipsa sensitiva non sit. Tertio instari potest, nam Aristoteles de causa efficiente dixit, posse idem esse causam contrariorum, quia sicut præsentia est causa conservationis, ita absentia ejusdem causæ est causa corruptionis; ergo pari ratione dicendum est, lumen esse causam formalem contrariorum seu oppositorum, quia sicut præsentia luminis formaliter causat luminosum, ita absentia causat tenebrosum.

4. Ad primum respondendum est ex dictis de principio individuationis, hominem, physice loquendo, semper esse eundem, nec posse fieri consentaneæ ad naturas rerum, ut eadem anima informet etiam successive materias totaliter diversas. Quod si illas super-

naturaliter informaret, adhuc effectus esset idem, quamvis non omnino, magis tamen esset idem quam diversus numero. Nos autem physice loquimur; neque agimus de materia ipsa, quæ improprie dicitur effectus formæ, sed de ipso composito, quatenus per formam constituitur; de qua re plura dici solent a Theologis de resurrectione tractantibus. De secundo argumento multa etiam dicunt philosophi in libris de Anima. Breviter tamen dico, physicum effectum unius formæ realis esse unum realiter et essentialiter. Quod si in effectu metaphysice distinguantur gradus specifici, vel generici, iidem poterunt in forma proportionaliter distingui, ita ut nunquam forma constituat effectum unum genere cum effectibus aliarum formarum, nisi etiam ipsa habeat proportionalem unitatem genericam cum illis formis. Quod in anima etiam rationali verum est; non enim constituit animal, nisi in quantum est principium sentiendi, in quo genere convenit cum animabus brutorum, et sub ea ratione vere est anima sentiens. Non est enim de ratione animæ sensitivæ quod sit materialis; vel si in hoc sensu sumatur illa vox, non est illa forma adæquate constituens animal ut sic. Ad tertium respondetur, privationem formæ non esse formam ipsam, sed potius illi oppositum, et ideo illam nullam esse instantiam. De exemplo autem illo causæ efficientis infra dicetur.

Resolutio questionis in causa materiali.

5. De causa materiali dicendum est, unam et eandem posse esse aliquo modo causam plurium et contrariorum effectuum non simul, sed successive. Probatur, nam eadem materia prima est causa plurium formarum quæ successu temporis in ea succedunt, et compositorum quæ ex eis resultant. In quo partim materia convenit cum forma, partim differt; convenit quidem, quia etiam causat dando seipsam composito. Unde ex hac parte semper confert idem esse effectui, scilicet suum proprium esse potentiale, quod idem semper est, sub quibuscumque formis existat; et ideo effectus non est diversus in ipsa materia, sed in forma. Differt autem materia a forma, quia solum inchoat, et quasi præbet fundamentum effectus consummandi per formam, propter quod etiamsi materia prima in variis effectibus sit ejusdem speciei, nihilominus effectus simpliciter sunt differentes ratione formarum; et ipsæ etiam formæ, vel secundum suum esse, si materiales sint, vel

saltem secundum informationem, sunt proprie effectus materiæ. Ac deinde materia, quia est commune subjectum, variis formis successive substare potest, cum tamen forma non possit mutare materiam, aut plures, ut sic, successive informare. Et ideo eadem materia numero potest simpliciter esse causa plurium effectuum, successive quidem, non autem simul, quia non potest simul plures formas, saltem totales et adæquatas, recipere. Loquimur autem de materia et forma substantialibus, nam si extendatur sermo ad causam materialem accidentium, potest quidem eadem res simul esse causa materialis plurium effectuum, quia, ut supra dictum est, eadem materia sustentat quantitatem et formam substantialem, et idem subjectum potest simul plura accidentia sustentare, ut per se notum est. De quibus autem accidentibus id sit intelligendum, scilicet, an specie, vel genere, vel numero distinctis, dictum est supra, disputat. 5.

6. Atque hinc facile constat quomodo eadem materia possit successive esse causa contrariorum effectuum; non enim sumimus contraria in omni proprietate, sed prout termini oppositi in motu vel generatione dicuntur contrarii. Sic ergo materia successive est causa tum formæ, tum etiam privationis illi oppositæ, eo modo quo privatio potest habere causam; eadem namque materia est causa generationis et corruptionis rei. Unde etiam est causa formarum sibi succedentium in eadem materia, quæ quatenus formaliter repugnant inter se, aliquo modo contrariæ dici possunt. Idem autem subjectum accidentium cum majori proprietate dicetur causa materialis contrariorum effectuum, quia propria contraria circa idem versantur. Imo huiusmodi materialis causa quodammodo potest simul esse causa contrariorum effectuum, saltem in gradibus remissis, quanquam illa, ut sic, vere contraria non sint.

Responsio ad questionem, quoad causam finalem.

7. De fine dicendum est, eundem finem vere ac proprie posse esse causam in suo genere, et plurium, et contrariorum effectuum; plurium quidem, et simul, et successive; contrariorum vero successive tantum. Hæc omnia facile constant ex dictis supra de causa finali, ubi ostendimus plures esse actus, seu actiones agentis, quæ ex eodem fine causari

possunt, nimirum, electio mediorum, executio, et ipsa etiam intentio et amor finis. Quas actiones, vel omnes, vel earum aliquas, non repugnat fieri simul propter eundem finem, cum inter se aliquo modo subordinatæ sint. Verum est quod comparatæ ad finem quodammodo habent rationem unius adæquati effectus. Unde non solum in voluntariis, sed etiam in naturalibus contingit plures actiones fieri propter eundem finem; nam cum finis generationis sit forma substantialis, propter illam fit non solum generatio ipsa, sed etiam alteratio præcedens. Hoc tamen verum semper est de fine aliquo modo extrinseco, vel qui non fit per ipsammet actionem; nam finis ita intrinsecus solum per unam actionem naturaliter fit.

8. Ac proportionali modo facile patet quo modo idem finis, nimirum extrinsecus, causa possit esse contrariorum actionum, non quidem simul, id enim repugnat, nisi fiant in diversis subjectis, qua ratione contrariæ non sunt. Sed in hoc est considerandum, aliud esse loqui de internis actibus, qui in ipsa voluntate causantur a fine, aliud de externis actionibus, quæ sunt media ad consequendum finem; nam in prioribus non potest idem finis, si proprie ac formaliter idem sit, esse causa contrariorum effectuum, qui vere contrarii sint; huiusmodi enim effectus contrarii sunt amor vel odium, gaudium et tristitia, et similes; non potest autem idem finis movere ad amorem et odium sui, neque simul, neque eodem tempore, et consequenter neque ad alios actus contrarios, qui ad hos consequuntur. Dixi autem, *si proprie ac formaliter idem sit finis*, quia si materialiter tantum sumatur, eadem res, quæ sub una ratione boni movet ad amorem sui, sub aliqua ratione mali poterit movere ad odium. Dixi etiam, *qui vere contrarii sint*, nam idem finis, qui movet ad gaudium de sui consecutione, movet ad tristitiam de sui amissione, et sic de aliis; tamen illud gaudium et tristitia non sunt proprie contraria, sicut tristitia de peccato, et gaudium de bono opere non sunt formaliter contraria; quin potius, unus effectus ex alio consequitur, si supponatur objectum. At vero circa ipsas actiones externas idem finis formaliter et secundum eandem rationem boni potest movere ad actiones contrarias diversis temporibus, ut ex affectu sanitatis nunc excitamur ad motum, nunc ad quietem; semper tamen illa contraria cadunt sub causalitatem finis, ut aliquo modo sunt

unum, id est, quatenus conveniunt in ratione boni utilis ad finem consequendum.

Tractatur questio in efficiente causa.

9. De causa efficiente non potest eadem generalis esse responsio, sed distinctione opus est. Primum inter causam liberam et naturalem, deinde inter causam per se et per accidens, universalem et particularem; aliterque judicandum est de pluralitate effectuum, aliter de contrarietate.

10. Primo ergo dicendum est omnem causam efficientem, si per propriam causalitatem efficiat, posse successive efficere plures effectus, non tamen eodem modo, nam causa particularis et univoca tantum potest efficere plures effectus numero distinctos; causa autem æquivoca etiam specie diversos. Tota assertio inductione potest facile ostendi. Dixi autem, si per propriam causalitatem efficiat, quia, quando est efficientia per solam naturalem resultantiam, interdum est causa determinata ad unum tantum numero effectum, ut hæc anima rationalis ad hunc numero intellectum, vel voluntatem; nec enim possunt aliæ potentiæ, numero distinctæ, ab hac anima naturaliter dimanare. Dici vero posset id provenire ex eo quod hæc potentiæ nunquam possunt ab anima naturaliter separari; si tamen de facto separarentur divina virtute, et non poneretur aliud impedimentum, statim fluere alie potentiæ ab eadem anima; atque ita illa virtus activa non est ex se omnino definita ad unum numero effectum. Quod est probabile, quamvis posset in controversiam revocari, quod ad præsens non refert; satis est enim quod principium proprie efficiens non limitatur de se ad unum numero effectum. Et ratio est, quia imprimis non est principium intrinsecum, nec confert suum proprium esse reale, sed aliud sibi simile, quod sua virtute efficit; postquam autem uni effectui contulit tale esse, tam integra manet ejus virtus sicut antea, per se, ut loquimur; ergo si applicetur materia capax alterius formæ numero distinctæ, æque poterit alium effectum efficere. Quod si sit causa, quæ non indiget materia ad agendum, multo magis id poterit sola sua potestate et voluntate.

11. Atque hæc ratio communis est omnibus causis, tam univocis quam æquivocis. Verumtamen causæ univocæ, quatenus tales sunt, determinantur ad unum effectum in specie, quia ratio causæ univocæ in eo consistit, ut efficiat effectum sibi similem in eadem spe-

cie; nam, si in altera etiam specie posset efficere, jam esset causa æquivoca. At vero causa æquivoca, cum sit superioris rationis quam effectus, ex se potest esse universalis in causando plures effectuum species, et quo fuerit eminentior et superior in virtute, eo poterit ad plures extendi. Dico autem causam æquivocam posse hanc universalitatem, et non necessario illam habere, quia non video cur repugnet dari etiam causam æquivocam determinatam ad unum effectum in specie, ita ut propter aliquam eminentiam suam, ut verbi gratia, quia natura sua ingenerabilis et incorruptibilis est, vel ob aliam causam similem, non possit producere effectum univocum, et sibi omnino similem, in specie ultima; possit tamen efficere aliquem effectum inferioris ordinis, unius tamen speciei tantum, eo quod in illo ordine sit virtus nimis limitata, et ex infimis. Nullam enim repugnantiam invenio quod aliqua æquivoca causa huiusmodi sit; an vero de facto detur, vel omnes se extendant ad effectus specie distinctos, incertum mihi est.

12. Neque in hac assertione occurrit difficultas alicujus momenti, nisi ea quæ in superioribus tacta est de determinatione causæ naturalis ad unum effectum, si ipsa est indifferens ad plures. Nam cum in naturalibus causis maxime verum habeat illud philosophicum principium: *Idem manens idem, semper facit idem*, quod sumptum est ex Aristot., 2 de Generat., cap. 10, non apparet quomodo idem agens naturale manens idem, possit determinari ad varios effectus, etiam diversis temporibus, vel certe ad unum ex multis in eodem tempore. Sed ad hoc jam responsum est in superioribus, huiusmodi agens determinari ex concursu aliarum causarum, vel circumstantiarum, nec posse aliter per semetipsum determinari. Cum autem dicitur, *idem manens idem, facere idem*, subintelligendum est, manens idem non tantum in se, sed etiam in concursu, et in concausis et circumstantiis ad agendum requisitis; quod aliter contingit in agente libero, prout in superioribus fuse declaratum est.

13. Dico secundo: nulla causa efficiens potest simul efficere plures effectus adæquatos suæ virtuti; potest tamen efficere plures inadæquatos. Probatur prior pars, quia repugnat effectum adæquatum multiplicari, nam, si est adæquatus, est æqualis (ut ita dicam) virtuti agentis; ergo est clara repugnantia quod effectus sint adæquati, et sint

plures; alias ageret res ultra suam virtutem, et virtus ultra suum adæquatum objectum. Unde nec Deus ipse potest simul efficere plures effectus adæquatos suæ virtuti; potest tamen efficere plures in quocumque numero, etiamsi in infinitum procedatur, quia nullus effectus, aut effectuum multitudo, adæquata est virtuti ipsius. Atque eadem ratione proportionali virtus finita potest ita esse superior respectu unius duntaxat effectus, ut non adæquetur illi quantum ad efficacitatem, quam simul et eodem tempore potest exercere; tunc ergo poterit simul efficere plures effectus suæ virtuti inadæquatos usque ad eam multitudinem, quæ adæquata sit efficacitati virtutis; nam virtus finita semper in hoc habebit aliquem terminum, eo quod finita sit. Atque ex hoc principio docent philosophi et Theologi non posse hominem vel etiam Angelum intelligere simul plura ut plura, posse tamen per modum unius; quod breviter hunc habet sensum, scilicet, per modum unius effectus adæquati, de quo alias. Potest autem notari differentia quoad hanc pluralitatem effectuum, inter agentia libera et naturalia; nam agens liberum per se, et ex intentione sua et libertate potest determinari ad plures effectus, si sub virtutem suam cadere possunt; at vero agens naturale intra sphaeram activitatis suæ naturaliter et eodem modo agit; quia vero contingit intra illam sphaeram esse distincta subjecta, ideo ex illis plures etiam efficit effectus; quomodo unus ignis potest plures efficere calores in diversis subjectis, si intra sphaeram activitatis ejus contineantur.

14. Tertio dicendum est, solum agens liberum, per se ac proprie posse efficere contrarios effectus vel successive in eodem, vel simul et disjunctim etiam in eodem, vel simul atque conjunctim in diversis. Hæc sumitur ex Philosopho, 9 Met., text. 3, ubi hoc sensu ait proprium esse rationalium potentiarum posse in opposita. Et constat etiam ex iis quæ diximus supra de causis libere vel naturaliter agentibus. Et breviter declaratur, nam hæc opposita sumi possunt, vel privative, vel contrarie; quæ correspondent duobus modis, seu partibus libertatis, scilicet, quoad exercitium, vel quoad specificationem. Priori ergo modo clarum est solum agens liberum ut sic posse in opposita, per se loquendo, id est, positis omnibus requisitis ad agendum; potest enim et amare et non amare, et in unum operari ac non operari. Agens autem

naturale tantum potest operari, si requisita adsint; si vero non adsint, tantum potest non operari; et ideo solum per accidens dicitur posse hujusmodi opposita, scilicet, ex defectu alicujus rei necessariæ ad operandum. Quam differentiam docuit Aristoteles, 9 Metaph., cap. 9, his brevissimis verbis: *Potentia omnes contradictionis sunt, quæcumque, scilicet, secundum rationem*, utique per se et ex virtute sua; unde subdit: *Irrationales vero, eo ipso quod adsunt et absunt, contradictionis erunt eadem*, id est, quia vel ipsemet possunt applicari et non applicari, vel materia necessaria, aut alia ad agendum requisita. Qui locus Aristotelis notatione dignus est, nam ex eo plane colligitur definitio facultatis liberæ supra a nobis exposita. Unde agens liberum non solum dicitur causa suæ operationis, sed etiam carentiæ operationis, quando libere illam habet, quia, nimirum, non ex defectu, sed ex potestate sua, quam habet ad suspendendam suam actionem, causa est talis carentiæ actionis. Neque necesse est ut hæc causalitas sit per positivum et realem influxum, sed per suspensionem influxus ex potestate ipsius causæ, nam causalitas debet esse proportionata effectui; cum ergo effectus sit privativus, non debet causari per influxum positivum, sed per suspensionem influxus, quæ sit in potestate ipsius causæ; naturalis autem causa non ita proprie dici potest causare privationem suæ operationis, quia revera illa privatio non provenit ex potestate ejus, sed potius ex impotentia, seu ex alio defectu.

15. Atque in hunc modum intelligendum puto, quod Aristoteles ait de gubernatore navis, eundem esse causam contrariorum; quia sicut præsentia ejus est causa conservationis, ita absentia est causa submersionis ipsius navis. Non enim de sola absentia et præsentia gubernatoris navis id intelligendum est, nam hoc modo non assignaretur idem causa contrariorum, sed causæ contrariæ contrariorum effectuum; quia absentia et præsentia contrariæ inter se sunt, sicut conservatio et submersio navis; intelligendum est ergo de ipsomet gubernatore, qui et per præsentiam est causa conservationis, et per absentiam dicitur causa submersionis navis. Quod in tantum verum esse potest, in quantum ipsemet gubernator est causa suæ absentiæ, sicut et præsentia; nam si ipse non esset causa suæ absentia, non censeretur causa detrimenti,

seu submersionis inde subsecutæ. Est autem animadvertendum, causalitatem illam, quæ dicitur esse per absentiam, si consideretur respectu privationis, seu carentiæ actionis, qualis est non defendere aut non gubernare navem, sic esse posse causalitatem per se, etiam physicam, eo modo quo inter privationes intercedere potest, quia est ordo per se unius ad aliam. At vero respectu effectus positivi inde subsecuti, qualis est demersio navis, illa tantum est causa per accidens, physice loquendo, nam causa per se sunt venti, etc. Moraliter autem dicitur gubernator causa per se, si potuit et tenebatur adesse, et gubernare navem, ut latius in scientia morali tractatur. Quapropter ille modus tribuendi effectus contrarios eidem causæ præsentis vel absentis, proprie ac per se loquendo, in solis causis moralibus locum habet; sol enim non ita proprie dicitur causare tenebras sua absentia, quia ipse non est causa absentia suæ; unde licet tenebre sequantur ex absentia, non tamen ex causalitate solis, sed ejus, qui absentia illius causa fuit.

16. Posteriori modo contrarietas proprie est inter effectus positivos, vel formas repugnantes; et hoc etiam modo agens liberum per se et propria virtute, et positis omnibus requisitis ad agendum potest efficere effectus contrarios, vel eliciendo illos per potentiam liberam, quo modo potest, vel amare, vel odio habere; vel imperando illos, quomodo potest homo vel assentire, vel dissentire eidem rei propositæ, et medicus (quod est exemplum Aristotelis) potest eadem medicina arte sanare ægrotum, vel interficere. Atque ita potest elicere contraria tribus illis modis supra positus, scilicet, vel successive circa idem, nam potest nunc amare, postea odisse eandem rem; vel pro eodem instanti, et circa idem, non tamen conjunctim, sed divisim, quia potest in eodem instanti vel amorem vel odium exercere; utrumque autem simul repugnat; unde conjunctim et pro eodem instanti solum hoc potest circa diversa, ut potest medicus simul applicare uni medium salubre, alteri nocivum. Sic igitur causa libera per se et propria virtute potest actus vel effectus contrarios operari. Secus vero est in causa naturaliter agente, quia est natura sua determinata ad unum, et ideo per se non potest contraria efficere. Et licet interdum contrarii effectus videantur ab eadem causa naturali provenire ob eminentem virtutem ejus, tamen vel non fiunt circa idem,

et eodem modo dispositum, sed circa diversa diversimode affecta, et ita non fiunt proprie ut contrarii sunt, quomodo sol exsiccatur lutum, et liquefacit ceram; vel unus fit per se, et alius per accidens, ut de effectu per antiperistasim in superioribus diximus; vel certe talis causa non efficit se sola utrumque contrariorum, sed concurrentibus aliis causis et dispositionibus; sic enim sol ad varias et repugnantes formas in his inferioribus occurrit; de quibus fere omnibus in superioribus diximus, et de speciali difficultate, quæ in motu cordis esse videtur, dictum est disp. 18.

17. Solum contra priorem partem potest objici quod Aristoteles, 9 Metaphys., text. 3, significat, etiam potentias rationales non posse per se in utrumque contrariorum, sed in unum per se, et in aliud per accidens. Verum tamen, ut ibi adnotavimus, illud, *per se*, et *per accidens*, ibi non sumuntur in ea significatione, qua distinguunt causam præter intentionem et præter proprium influxum et virtutem operantem a causa per se, sed prout distinguunt primariam et secundariam inclinationem virtutis operantis; et voluntas dicitur hoc modo per se amare, per accidens autem odisse, non quia non per se et proprio influxu eliciat actum odii, sed quia prosecutio per se primo convenit potentia appetitiva, fuga vero ex consequenti et quasi per accidens, id est, ratione alterius.

DISPUTATIO XXVII.

DE COMPARATIONE CAUSARUM INTER SE.

Duæ tantum comparationes faciendæ supersunt inter causas ipsas: una in perfectione, altera in causalitate; ex quibus simul etiam constabit quomodo in prioritate comparentur, seu, quæ illarum prior censenda sit. In his autem comparationibus observandum est, generatim esse intelligendas, conferendo nimirum unum genus causæ cum alio; nam speciatim descendere ad singulas causas singulorum generum, res esset infinita, et præter scientiam.

SECTIO II.

Quænam ex quatuor causis perfectior sit.

I. Possunt hæc causæ comparari, vel in ratione et perfectione entis, vel in ratione causandi, et perfectione quam in illa habent; estque hæc posterior comparatio formans (ut